

۲۹۱۱۴

۲۹/۱۳

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

نقش

بسیج

در

امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما: دکتر محمد باقر حشمت زاده

استاد مشاوره: دکتر محمد رضا تاجیک

استاد داور: دکتر مهرداد حاجی عرب

از این پایان نامه در تاریخ ۷۶/۶/۳۱ با شماره۱۶..... و دفاع

گردیده است.

دانشجو: محمد تقی عرب نصرت آبادی ۱۳۰۱۵/۲

۲۰۴۶

۲۶۱۱۳

فهرست

مقدمه

□ فصل اول: امنیت ملی، بررسی نظری

- مبحث اول، اهمیت طرح مباحث امنیت ملی ۲
- مبحث دوم، امنیت ملی: سابقه و تعریف ۴
- الف - امنیت ۴
- ب - امنیت ملی در گذر زمان ۵
- ج - تعریف ۶
- مبحث سوم ملاحظات دربارۀ امنیت ملی ۱۴
- الف - نسبی بودن ۱۴
- ب - تجزیه ناپذیر بودن ۱۶
- ج - محیط امنیت ملی ۱۷
- د - امنیت ملی و گستره اهداف و منافع ملی ۱۹
- مبحث چهارم، تهدیدات، آسیب پذیری‌ها و استراتژی‌های امنیت ملی ۲۳
- الف - تهدیدات و آسیب‌پذیریها ۲۳
- ب - استراتژیهای امنیت ملی ۲۵

□ فصل دوم: بسیج: تاریخچه، تعریف و تشکیلات

- مبحث اول. تاریخچه و تعریف ۲۸
- الف - تاریخچه ۲۸

ب- تعریف	۳۳
۱- بسیج از نظر امام خمینی (ره).....	۳۳
۲- نقش مردم در بسیج	۳۴
مبحث دوم. فرهنگ و روحیه بسیجی	۳۶
مبحث سوم. نقش بسیج در جنگ تحمیلی	۳۷
مبحث چهارم. قانون و تشکیلات	۴۰
الف- قانون	۴۰
ب- ساختار تشکیلاتی نیروی بسیج (ارتش بیست میلیونی) ...	۴۱
ج- ساختار جمعیتی ارتش بیست میلیونی	۴۳
۱- تقسیم‌بندی بسیجیان از نظر نوع ارتباط و	
میزان تعهد به سپاه	۴۴
۲- تقسیم‌بندی بسیجیان از نظر قشری	۴۶
۳- تقسیم‌بندی بسیجیان به خواهران و برادران ..	۴۸
د- وظائف و ماموریت‌های بسیج	۴۸

□ فصل سوم: اهداف و ارزشهای حیاتی ج.ا.ا

مقدمه	۵۲
مبحث اول. ویژگی‌های عادی و استثنایی جمهوری اسلامی ایران	۵۳
مبحث دوم. نظریاتی پیرامون مسئولیت‌های نظام جمهوری اسلامی	۵۵
الف - نظریه اول: همگرایی در قالب اسلام	۵۶

- ب - نظریه دوم: تز حکومت عملی اسلام ۵۷
- ج - نظریه سوم: ام القراء ۵۹
- د - نظریه چهارم: انجام تکالیف الهی بدون عنایت به عواقب
بلند مدت آن ۶۰
- ه - دریافت این پژوهش ۶۱
- مبحث سوم. اهداف و ارزشهای حیاتی جمهوری اسلامی ایران ۶۶
- الف - اهداف در قانون اساسی ۶۷
- ۱ - برداشت اول ۶۷
- ۲ - برداشت دوم ۶۸
- ب - بررسی اصول و اهداف از دیدگاه امام خمینی (ره) ۶۸
- ج - نقادی آثار طرح شده ۷۰
- د - اهداف و ارزشهای حیاتی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای ۷۲
- ۱ - حفظ و گسترش ارزشهای اسلامی ۷۲
- ۲ - حفظ نظام اسلامی ۷۵
- ۳ - حفظ تمامیت ارضی کشور ۷۶
- ۴ - حفظ و تامین منافع حیاتی اقتصادی ۷۹
- مبحث چهارم. دسته‌بندی نهایی ۸۲
- الف - قانون اساسی ۸۳
- ب - دیدگاه امام خمینی (ره) ۸۷

□ فصل چهارم: تهدیدات علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

- مقدمه ۹۱
- الف- تهدید شناسی ۹۱
- ب- تهدید شناسی علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران .. ۹۲
- مبحث اول. حفظ منافع حیاتی اقتصادی ۹۴
- الف - تبیین اهداف و محورها در حوزه عمومی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران ۹۴
- ۱- خدمت به محرومین و محرومیت زدایی ۹۵
- ۲- خودکفایی و استقلال اقتصادی ۹۶
- ۳- الگو شدن جمهوری اسلامی ایران برای کشورهای دیگر و بخصوص کشورهای مسلمان . ۹۸
- ۴- افزایش قدرت اقتصادی به عنوان یکی از مؤلفه های قدرت ملی ۹۸
- ب- ارزیابی و تبیین آسیب پذیرها و تهدیدات ۱۰۰
- ۱- در بعد داخلی ۱۰۰
- ۱/۱- عدم ثبات قوانین و دستورالعملهای (مربوط به بخش اقتصادی کشور) ۱۰۱
- ۱/۲- عدم کارآیی برنامه‌ها و سیاستها ۱۰۱
- ۱/۳- ضعف در کارآمدی مدیریتها ۱۰۳

- ۱/۴ - عدم توازن رشد جمعیت و توسعه اقتصادی و اجتماعی ۱۰۴
- ۱/۵ - وابستگی به نفت ۱۰۵
- ۲ - در بعد خارجی ۱۰۷
- ج - تعامل امنیت و اقتصاد ۱۰۹
- مبحث دوم. تهدیدات علیه نظام سیاسی ۱۱۱
- الف - ناکارآمدی اقتصادی ۱۱۳
- ب - بروز یا القای وجود فاصله بین مردم و نظام سیاسی ۱۱۵
- ج - ناامنی‌های داخلی و مرزی ۱۱۶
- مبحث سوم. تهدیدات علیه تمامیت ارضی ۱۱۷
- مقدمه ۱۱۷
- الف - تهدیدات داخلی ۱۱۹
- ۱ - جنوب شرقی کشور ۱۱۹
- ۲ - غرب و شمال غرب کشور ۱۲۱
- ب - تهدیدات خارجی ۱۲۳
- ۱ - افغانستان در شرق ۱۲۳
- ۲ - شمال ایران و کشورهای تازه استقلال یافته ۱۲۴
- ۳ - جمهوری آذربایجان ۱۲۶
- ۴ - غرب کشور و ترکیه ۱۲۷

۵- آمریکا، همسایه بی‌مرز جنوبی در خلیج

فارس !!! ۱۲۹

مبحث چهارم. تهدیدات علیه فرهنگ و ارزشهای اسلامی ۱۳۲

مقدمه ۱۳۲

الف - تهاجم فرهنگی ۱۳۷

ب- نقش آماج در تهاجم فرهنگی ۱۴۰

۱- بعد خارجی آماج ۱۴۰

۲- وجود رژیم اشغالگر قدس و تعدی به

ارزشهای اسلامی ۱۴۳

۳- بعد داخلی آماج ۱۴۴

مبحث پنجم: دسته‌بندی تهدیدات ۱۴۸

الف - تقسیم‌بندی بر اساس چگونگی پیشگیری ۱۴۸

ب- تقسیم‌بندی بر اساس چگونگی رویارویی ۱۵۱

□ فصل پنجم: تواناییها و نقش بسیج در استراتژی دفاعی

مقدمه ۱۵۴

مبحث اول. خصایص کارکردی بسیج ۱۵۴

الف- ارتباط بین نظام سیاسی و مردم ۱۵۴

ب- گستردگی ۱۵۵

ج- سرعت عمل و انعطاف پذیری ۱۵۶

مبحث دوم. توانایی های بسیج ۱۵۸

الف - تواناییهای نظامی - امنیتی ۱۵۸

ب - تواناییهای فرهنگی - اجتماعی ۱۶۰

۱- گسترش پایه های استحکام جامعه سیاسی .. ۱۶۰

۲- توانایی مقابله با تهدیدات فرهنگی ۱۶۳

مبحث سوم. نقش بسیج در استراتژیهای دفاعی و بازدارندگی ۱۶۴

الف - الگوی دفاعی جمهوری اسلامی ایران ۱۶۵

ب - الگوی بازدارندگی ۱۶۷

۱- تعریف ۱۶۷

۲- قدرت بازدارندگی ایران و اهمیت بسیج ۱۶۸

نتیجه گیری فصل ۱۶۹

□ فصل ششم: نتیجه گیری و اثبات فرضیه

مبحث اول. بررسی مجدد موقعیت، اهداف و ارزشهای حیاتی جمهوری اسلامی ایران ... ۱۷۲

مبحث دوم. ارزیابی و دسته بندی تهدیدات ۱۷۳

مبحث سوم. استراتژیهای مقابله با تهدیدات ۱۷۵

مبحث چهارم. نقش بسیج در تأمین امنیت ملی و اثبات فرضیه ۱۷۶

□ کتابنامه

- الف - کتابها ۱۸۰
- ب - مقالات (در مطبوعات) ۱۸۶
- ج - مصاحبه‌ها ۱۹۰
- د - منابع انگلیسی ۱۹۱

نام خانوادگی: عرب نصر ب آبادی

نام: محمد تقی

دانشکده: علوم اقتصادی و سیاسی

رشته تحصیلی و گرایش: علوم سیاسی

نام استاد راهنما: دکتر محمد باقر حشمت زاده

تاریخ فراغت از تحصیل: شهریور ماه ۱۳۷۶

عنوان پایان نامه: نقش بسیج در تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

چکیده:

یکی از حیاتی ترین اهداف و منافع یک کشور تأمین و تحفظ امنیت ملی است. وجود امنیت ملی در بردارنده شرایطی است که دولت - ملتی بخصوص دارای توانایی هایی باشد که بتواند با هر گونه تهدید یا اقدام علیه منافع و ارزشهای مادی و معنوی خود که آنها را حیاتی قلمداد می نماید، مقابله کند. در جمهوری اسلامی ایران حفظ نظام سیاسی، حفظ و گسترش ارزشهای اسلامی، حفظ تمامیت ارضی و حفظ و تأمین منافع و نیازهای حیاتی اقتصادی جزو مهمترین اهداف و ارزشهایی قلمداد می شوند که تهدید علیه آنها تهدید علیه امنیت ملی به حساب می آید. این تهدیدات از دو بعد داخلی و خارجی قابل بررسی می باشند. نتیجه بررسی تهدیدات علیه نظام سیاسی - ایدئولوژیک جمهوری اسلامی ایران ما را به دو دسته بندی هدایت خواهد کرد. دسته بندی اول بر اساس چگونگی پیشگیری و دسته بندی دوم مبتنی بر چگونگی رویارویی با تهدیدات و اقداماتی است که امنیت ملی کشور را به مخاطره انداخته اند. بسیج که نیرویی مبتنی بر جنبه داوطلبانه و مردمی است با داشتن توانایی های فرهنگی و اجتماعی و گستردگی رده های تحت پوشش و بخصوص انعطاف پذیری و سرعت عمل، در عین هزینه بری اندک، در شرایطی که جمهوری اسلامی ایران با محدودیتهایی برای افزایش سطح بازدارندگی و توانایی ملی در ابزارهای متعارف قدرت ملی جهت مقابله با انواع متفاوت تهدیدات مواجه می باشد، نقشی حیاتی در تأمین و تحفظ امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ایفا می نماید.

۱- طرح موضوع و تعریف مسأله

یکی از حیاتی‌ترین اهداف و منافع یک کشور تأمین و تحفظ/امنیت ملی است. و به همین دلیل نیز طراحی استراتژی امنیت ملی، متناسب با تهدیدات و آسیب پذیرها، برای بکارگیری بهتر امکانات و مقدرات کشور، در جهت تأمین و تحفظ امنیت ملی می‌باشد.

در جمهوری اسلامی ایران، از یک سو به دلیل تنوع و تعدد تهدیدات و از سوی دیگر بنا به ماهیت انقلابی و ایدئولوژیک نظام سیاسی، و نیز به علت تجربه جنگ ۸ ساله، در تدوین استراتژی امنیت ملی بر نقش نیروهای مردمی، تحت عنوان ارتش بیست میلیونی، بسیار تأکید می‌شود و نیروی مقاومت بسیج عهده‌دار جذب، سازماندهی و آموزش نیروهای مردمی تحت عنوان ارتش بیست میلیونی می‌باشد.

این پژوهش بر آن است تا ضمن بررسی نظری امنیت ملی، به دسته‌بندی تهدیدات علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پردازد و سپس با توجه به سابقه، قانون و ویژگیهای کارکردی بسیج، نقش و جایگاه آن را در تأمین و تحفظ امنیت ملی این کشور تبیین نماید.

۲- علت انتخاب موضوع

انگیزه اصلی این پژوهش مبتنی بر ضرورت شناخت انواع تهدیدات علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و تبیین نقش یکی از مهمترین نیروهای تأمین و تحفظ آن، یعنی بسیج، می‌باشد.

۳- سابقه تحقیق

پژوهشهای انجام شده درباره موضوع اصلی این پژوهش بسیار اندک می‌باشد.

۴- جنبه نوآوری

این پژوهش نسبت به پژوهشهای اندک قبلی دارای دو امتیاز می باشد: اولاً با دیدگاه و روش علمی به تبیین و تعریف و نظریه پردازی درباره ضرورت وجود و نقش بسیج در تأمین و حفظ امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران خواهد پرداخت و ثانیاً علاوه بر بعد نظامی و امنیتی، بسیج را در عرصه های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز بررسی خواهد کرد.

۵- سؤال اصلی

سؤال اصلی این پژوهش، با توجه به انگیزه پژوهشگر چنین است:

نقش بسیج در تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۶- فرضیه

با عنایت به نوع تهدیداتی که علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران وجود دارد و وظایفی که بر

عهده بسیج گذارده شده است، فرضیه این پژوهش، در پاسخ به سؤال اصلی چنین می باشد:

«بسیج در تأمین و تحفظ امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران نقشی حیاتی دارد»

۷- اهداف پژوهش

این پژوهش بر آن است که:

اولاً تهدید علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را تعریف و دسته بندی کند.

ثانیاً به تبیین علمی منزلت نظری و عملی بسیج در دفاع از امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

بپردازد.

ثالثاً از رهگذر تدقیق تعاریف و نظریه‌ها، در خصوص نقش و کارکرد نیروی مقاومت بسیج، به آموزه‌ها و رهیافتهای جدیدی دست یابد که کارکرد این نیرو را در آینده موثرتر نماید.

۸- کاربردها

الف - با توجه به تبیین نظری جایگاه بسیج در امنیت ملی، این پژوهش می‌تواند در تصحیح یا تثبیت جایگاه قانونی نیروی مقاومت بسیج تاثیر بگذارد.

ب - همچنین با بیان نقش بسیج، این پژوهش می‌تواند فرماندهان و مسؤولین این نیرو را نسبت به وظیفه خود دقیق‌تر و حساس‌تر نماید.

۹- روش گردآوری اطلاعات

این پژوهش برای گردآوری اطلاعات و مطالب مورد نیاز خود از دو روش سود خواهد جست:

الف - روش کتابخانه‌ای

ب - روش مصاحبه

۱۰- روش تحقیق

در این پژوهش، به تناسب، در فصلهای متفاوت آن، از روشهای توصیفی و تحلیلی و نیز روش

تاریخی استفاده خواهد شد.

۱۱- سازماندهی تحقیق

این پژوهش طی شش فصل به انجام خواهد رسید. در فصل اول بررسی نظری مفهوم امنیت ملی انجام خواهد شد. فصل دوم به تاریخچه تعریف و تشکیلات اختصاص خواهد داشت.

فصل سوم به تبیین و دسته‌بندی اهداف و ارزشهای حیاتی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. فصل چهارم تهدیدات داخلی و خارجی را بر علیه هر یک از اهداف و ارزشهای حیاتی جمهوری اسلامی تبیین و دسته‌بندی می‌کند. نتیجه این فصل در حقیقت چارچوبی خواهد بود که بسیج باید در آن اجرای نقش نماید.

فصل پنجم، خصایص کارکردی و تواناییهای بسیج را بررسی می‌کند تا زمینه تطبیق و مقایسه آنها با انواع تهدیدات فراهم شود. همچنین در این فصل دو الگو برای تأمین و تحفظ امنیت ملی؛ الگوی دفاع مردمی همه جانبه و الگوی بازدارندگی بررسی می‌شوند و سرانجام در فصل ششم، یعنی فصل نتیجه‌گیری، به تطبیق تواناییهای بسیج با تهدیدات پرداخته می‌شود و نقش بسیج در تأمین و تحفظ امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تبیین می‌گردد.